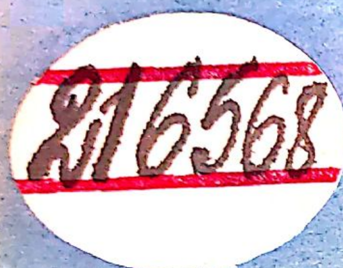
UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
FACULTATEA DE ISTORIE-FILOSOFIE

VASILE MORAR

DEPĂŞIREA SENSULUI NORMATIVITĂŢII ÎN TEORIA ETICĂ

— Rezumatul tezei de doctorat —

Conducător ştiinţific :
Prof. univ. dr. NICULAE BELLU

BUCUREŞTI 1983

UNIVERSITATEA DIN BUCURESTI
Secretariat

Nr.______ din __________ 1983

Către,

____

Vă facem cunoscut că în ziua de ____________ 1983 orele _____ în ______________________________________ Facultăţii de istorie-filosofie ______________ din Bucureşti, va avea loc susţinerea tezei de doctorat a tov. VASILE MORAR cu tema:

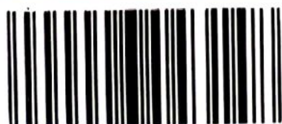
DEPASIREA SENSULUI NORMATIVITATII IN TEORIA ETICA

în vederea obtinerii titlului de doctor în filosofie

In conformitate cu Instructiunile privind conferirea titlurilor ştiinţifice în Republica Socialistă România, aprobate prin Ordinul Ministrului Educaţiei şi Invăţămîntului nr.18 din 19 ianuarie 1968, vă trimitem rezumatul tezei de doctorat cu rugămintea de a comunica în scris observaţiile Dv. pe adresa: Universitatea din Bucureşti - DOCTORAT - B-dul Gheorghe Gheorghiu-Dej nr.64 şi a participa la susţinerea tezei.

RECTOR,
Prof.dr.Ioan-Iovit Popescu

SECRETARUL SEF AL UNIVERSITATII,
Elena Ivan

R E Z U M A T

Lucrarea de față năzuiește să fie o modestă contribuție la cunoașterea problematicii morale contemporane, accentul deosebit căzînd asupra relevării - prin aplicarea metodologiei materialist dialectice și istorice - modului în care s-a produs *novum*-ul moral în general, cel socialist în special. Demersul *ontologic* s-a împletit astfel cu o încercare permanentă de a stabili *tipologii globale* ale sistemelor valoric-normative, desprinzînd, în acest fel, din istoria reală a etosului, sensul de adîncime, tendințele, constantele.

In analiza sensului și a tipologiei normativității morale s-a plecat de la premisa că, mutațiile produse odată cu instaurarea orînduirii socialiste sînt posibile datorită unei noi situații existențiale și morale elementare, în care, "libertatea omului de a acționa în mod conștient pentru afirmarea personalității sale, pentru făurirea propriului său viitor"1/, se asociază tendențial cu o normativitate deschisă spre recomandare și permisivitate, ce prelungește emancipator totodată, toate interdicțiile valide ale trecutului, cele care s-au stocat în fondul ascendent al procesului de umanizare.

Conștienți de dificultatea temei și de limitele pe care le incumbă procedeul tipologizării, îndrăznim totuși, să sperăm că am luminat și explicat, într-o oarecare măsură, complexul proces al deplasărilor semnificative din sfera valorilor și a instituirilor normative pe care socialismul și comunismul le-a făcut posibile.

1/ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura Politică, București, 1975, p. 166.

C U P R I N S

Capitolul <u>Tradiţional şi prospectiv în teoria etosului socialist</u> se divide în două paragrafe, în cadrul cărora investigaţia se centrează, pe de o parte, asupra evidenţierii deplasărilor şi mutaţiilor istorice în sistemul de norme şi valori morale, iar pe de altă parte, cercetarea întreprinsă surprinde sensul normativităţii morale în etosul presocialist şi în cel socialist. Metodologic, s-a considerat astfel că, pentru relevarea naturii şi esenţei etosului tradiţional - în contextul mai larg al tezei acela de a surprinde procesul complicat, contradictoriu şi dramatic al genezei contemporane a unei noi moralităţi - este necesar să se analizeze mutaţiile produse în universul valoric-normativ, începînd cu zorii epocii moderne şi pînă în epoca actuală. Aceasta deoarece afirmarea în plan ontic al noii morale nu se face pe un teren gol, ci prin confruntare şi asemănare, prin continuitate şi discontinuitate, printr-un raport dialectic între negativitate şi pozitivitate în evoluţia istorică a etosului. In această ordine de idei, ceea ce a interesat a fost ca din perspectiva unei ontologii morale să se determine structura <u>tipologică</u> a etosului burghez atît în faza lui de confruntare cu cel feudal-religios cît şi în fazele sale ulterioare cînd morala practică a acestei societăţi este marcată inexorabil de poziţia de clasă dominantă a burgheziei. S-a insistat în cuprinsul capitolului asupra faptului că, ambivalenţa proprie moralelor practice anterioare (ca dealtfel şi expresia lor în planul sistemelor normative şi în general teoretice) presupune totoda-

tă atît ca, în faza "preponderenţei pozitivităţii" să nu se omită şi laturile negative, cît şi ca, în faza "predominării negativităţii" să nu se nege prezenţa oricăror laturi pozitive, ceea ce înseamnă că, în orice analiză critică trebuie să se surprindă inevitabil relaţia dialectică ce se instituie între elementele moştenirii, ale inovaţiei şi ale proiectării morale. Aceste elemente prezente asimetric la intersecţia dintre etosul feudal şi cel burghez în ambele sale faze sînt evidenţiate atît făcînd apel la planul general cît şi la cel specific evoluţiei României. Se avansează următorul model tipologic al acestui sistem valoric-normativ:

Morala practică feudal-religioasă	Morala practică burghez-laică	
	Ca morală a unei clase revoluţionare	Ca morală a unei clase dominante, represive
Contemplare	Acţiune	Acumulare
Supunere în faţa dogmei	Apologia raţiunii	Raţionalitate a dominaţiei
Ascetism	Reabilitarea plăcerii	Pragmatism, utilitarism şi hedonism
Negarea omului ca individualitate prin servaj şi supunere religioasă	Cultul individului	Egoismul elitist şi masificarea
Legitimarea coerciţiei statului feudal	Legitimarea intereselor societăţii civile	Manipularea în scopul menţinerii sistemului
Ascultarea	Voinţa liberă	"Libertarea negativă"
Fericirea ca negare a existenţei pămînteşti pentru viaţa de apoi	Fericirea ca existenţă intermundană	Fericirea ca realizare în sensul lui a avea şi nu al lui a fi

Detaliind pe larg această schemă tipologică pentru a evidenţia natura şi funcţionalitatea sistemului de valori şi norme proprii dezvoltării capitalismului sa arătat că acest caracter contradictoriu nu rezultă din datele esenţiale general-antropologice, ci din condiţiile însăşi ale existenţei sociale tipice capitalismului dezvoltat şi tardiw, care produce inevitabil în proporţie de masă, alienare, anonimizare, anomie. In acest context problematic se evidenţiază novum-ul moral adus în prim plan prin revoluţia socialistă care, înlătură ambivalenţa etosului burghez, neagă negativitatea sa şi valorifică critic-revoluţionar toate elementele valorice ce s-au structurat în fondul de valabilitate general-umană. In acest

./.

sens, se arată că, istoric, singură revelutia socialistă este cea care suprimă radical, din temelii însăşi fundamentul genetic, baza inerent contradictorie de producere şi autoreproducere a universului valoric burghez şi a tipului său de normativitate socială şi morală.

Pe aceeaşi linie a evidenţierii sensului şi a conţinutului pe care-l are acest tip istoric de sistem valoric se analizează, în continuare, modelul tipologic a normativităţii morale în două ipoteze: cea a etosului tradiţional interdicţional şi a celui socialist, deschis al transparenţei.

Urmărind sesizarea la nivel tipologic global a sensului normativităţii tradiţionale presocialiste se constată că se produc în acest caz următoarele procese semnificative: a) opacitatea sistemului normativ real la sensuri nerestrictive,permisive ; b) raportul funcţional dintre normă şi valoare este inevitabil afectat de ascunderea conţinuturilor sociale şi umane care stau la baza activităţii de evaluare normativă a societăţii, clasei sau comunităţii ; c) instituirile evolutive şi normative se distanţează de şi intră în coliziune cu stările de fapt producînd starea de criză morală (care este în acest sens o rezultantă multiplu condiţionată a nepotrivirii dintre stările de fapt şi valorile, principiile, normele morale în funcţiune) ; d) fiind conexată la procesul de înstrăinare şi fiind expresie a acestuia, normativitatea proprie relaţiilor de dominaţie tinde să se asocieze cu gîndirea şi practica religioasă, cu gîndirea mitică şi cu idealismul obiectiv ; e) la limită, acest tip de normativitate accentuează predilect forma restrictivă a normei şi eludează funcţia ei coezivă, activantă asupra subiectivităţii,instructivă şi constructivă pentru conştiinţa şi comportamentul uman. Tipul acesta istoric de normativitate în cadrul căruia etosul burghez timpuriu şi tardiv se înscriu cu unele note diferenţiatoare se caracterizează printr-o inerentă disimulare interioară a conţinuturilor. Disimularea derivată din şi expresie a proceselor înstrăinării va genera prin intermediul acesteia nevoia de a ascunde faptul că, menţinerea şi extinderea imperiului mijloacelor produce în esenţă o normativitate coercitivă sau închisă între nişte limite care nu se înrădăcinează în imperiul libertăţii ci, în acela al pseudolibertăţilor trăite compensator, cît timp eliberarea nu funcţionează ca un principiu practic interior al întregii dezvoltări istorico-sociale - normativitate care se extinde de la domeniul muncii şi pînă la cel al relaţiilor interdividuale directe. Demersul socialist ca proces de dezalienizare şi dezînstrăinare se caracterizează prin refacerea fireas

că a legăturii dintre scopuri şi mijloace şi prin aceasta - prin medierile necesare şi a raportului dintre ceea ce este şi ceea ce trebuie să fie în planul existenţei umane, sociale şi individuale. Pe acest temei general se bazează explicaţia marxistă despre societatea comunistă ca societate al cărei mod de organizare se realizează pe alte mecanisme integratoare decît cele anterioare, şi pe rolul pe care şi-l va asuma conştiinţa individuală emancipată în interiorizarea necesităţii sociale, într-un atare context.

Cadrul bazal al deplasării de sens în acest proces se produce şi prin schimbarea funcţiei legitimatorii a conştiinţei de clasă, fiindcă, în societăţile anterioare, vechile clase posedante găseau în înstrăinare propria putere şi se recunoşteau numai prin această înstrăinare, în timp ce, demersul socialist se defineşte prin opoziţie, ca o putere, ca o forţă neînstrăinată, liber asumată, normativizînd chiar practica procesuală de luare în posesie a puterii omului de a dispune de sine.

La nivelul tendenţial noua societate impune astfel, în planul real al istoriei: a) o descătuşare a normativităţii din cadrele anterior instituite ce activau procese disimulative ; b) un consens dinamic al conţinuturilor enunţurilor prescriptive şi imperative, cu viaţa reală ; c) crearea unei normativităţi transparente al cărui ax director îl constituie raportul de conjuncţie necesară dintre ceea ce valorile şi principiile exprimă explicit prin limbaj şi ceea ce ele vizează şi realizează în mod efectiv în intimitatea densă, fluidă a instanţelor vieţii. Un asemenea înţeles al normativităţii dislocă sensul tradiţional şi convenţional al acesteia, prin care normelor nu li se vedea şi recunoştea decît funcţia limitativă, fără se se vadă şi întrezărească faptul că ele sînt , un moment necesar în procesul de geneză, gestaţie, creaţie şi cristalizare a valorilor noi. Tocmai de aceea, în lucrare se arată că, modelul general al mutaţiilor istorice ce se produc în interiorul normativităţii morale poate fi sesizat şi descris plecînd de la nivelul teoriei marxiste despre societate, avînd în vedere permanent tendinţele genuine care s-au ivit în cîmpul vieţii prin practica reală a proceselor de emancipare, procese pe care socialismul le-a iniţiat şi pe care tinde în mod necesar să le augumenteze progresiv pe măsura maturizării instrumentelor sale de autoreglare şi autoperfecţionare.

Ca tipuri generale de normativitate - criteriul de distingere al calităţii fiecărui moment în parte, constituindu-l modul în care cîmpul moral s-a deplasat sau nu spre om şi spre valoarea în sine

a individualității sale[1] - cele două ipostaze (A. cea tradițional interdicțională și represivă și B. cea socialistă a transparenței și deschiderii) - se configurează astfel :

A		B	
1 -	normativizarea ca "forță negativă", interdicțională	1' -	normativizarea ca "forță pozitivă", ca rezultat și ca stimul al emancipării umane
2 -	disimularea ca moment interior al normativității și al proceselor de normativizare	2' -	transparența ca alternativă socialistă a normativității
3 -	activarea caracterului rigid (ritual) al normei și/sau relativizarea ei	3' -	activarea potențialului afirmativ al normei ca act uman elementar
4 -	detașare a normei de valoare	4' -	raport de solidarizare necesară între procesele de evaluare și instituirile normative
5 -	produce discrepanță (conflict) între "autoritatea normei" și autonomia indivizilor	5' -	autoritatea normei este convergentă cu afirmarea "forțelor esențial umane"
6 -	coliziunea interioară dintre stările de fapt, norme-valori-principii se traduce în comportament prin crearea de strategii de disimulare	6' -	compatibilizarea dinamică și stadială a sistemului cerințelor sociale și individuale cu sistemul de norme-valori-principii, se traduce în comportament prin crearea de mecanisme de autoactualizare, astfel încît individul este adus în situația de a face din contradicțiile ființării sale un factor de progres
7 -	generează individualism și utilitarism	7' -	generează dezvoltarea individualității umane și resemnificarea valorii de "util"
8 -	blocarea inovației sau deturnarea ei	8' -	creativitate și creșterea cîmpului de semnificare și influențare a moralei

Primul tip istoric de normativitate - global evaluat pînă acum, din care am reținut, evident, doar ceea ce reprezintă

1/ Vezi în acest sens Niculae Bellu, Norme și valori în etosul socialist. In: Revista de filozofie nr.1/1981, p. 43-47.

partea constantă, rezistentă, fără să fi putut insista asupra elementelor particulare ivite în mersul etosului practic în cadrul grupurilor umane,-prin natura interrelaţiilor lor situate înspre nucleul acestei tipologii sau, înspre marginile ei - în cadrul căruia etosul burghez timpuriu sau tardiv se înscriu dîndu-i cea mai exemplară, paradicmatică formă, este caracterizat printr-o disimulare interioară a formei şi a conţinutului său. Axul pe care s-a clădit l-a constituit cadrul existenţial care a stat şi la baza genezei şi funcţionării valorilor morale, valori aflate, după cum s-a văzut, într-un raport de inevutabilă legătură tensivă cu normele.

In acelaşi timp, tendinţa istorică nouă a normativităţii morale este aceea de a-şi schimba sensul trecînd de la structura ei traditional interdicţională, care intr_un fel a dominat lumea de la vechile coduri moral-religioase pînă acum, la o structură deschisă spre recomandare şi permisivitate; structura aceasta a asimilat, totodată, interdicţiile, preceptele prohibitive ale trecutului (să nu ucizi! să nu furi!) şi tinde să le subordoneze unui nou trebuie, constructiv şi emancipator, acela al angajării responsabile în viaţa socială şi personală, în muncă şi în administrarea avuţiei obşteşti, în grija faţă de om (de fiecare om) şi de sine, ca valori existenţiale şi morale elementare ale noului moment istoric.

Putem conchide că deplasarea istorică s-a realizat: de la preponderenţa normativizării ca "forţă negativă" interdicţională, la un tip de normativitate ce accentuează "forţele pozitive", emancipate ale omului; de la inerenţa disimulării ca moment în actele de valoare şi normare a situaţiilor complexe de viaţă, la realizarea unei normativităţi deschise care pune accentul pe caracterul instructiv, stimulator şi constructiv al normelor; de la activarea preeminentă a caracterului rigid, inerţial şi ritual al normei (care se poate însoţi adesea de o intrare în disoluţie generatoare de relativism - la rîndul lui bază pentru anomie) la activarea valenţelor, potenţelor afirmative ale normei ca act uman elementar, ca model, ca prototip ideal de acţiune ce-l fac pe individ să

se manifeste în calitate de participant la viața morală autentică; de la o producere spontană, greu de evitat și controlat în consecințe, detașare a normei de valoare, la realizarea dinamică a unui raport de solidarizare necesară (nu doar dezirabilă) dintre procesele de evaluare-valorizare și instituirile normative; de la conflictul inerent produs între autoritatea de fapt a normei și realizarea autonomiei indivizilor, la convergența, mereu refăcută a autorității normei, cu "forțele esențiale umane" obiectivate în actele de comportament ale unui individ autonom; de la inducerea unor strategii de disimulare în comportament, strategii datorate opacizării legăturii dintre stările de fapt și complexul funcțional norme-valori-principii, la realizarea unor cadre de manifestare propice - atît de ordin normativ propriu-zis cît și nenormative sau paranormative - a mecanismelor de autoactualizare ale personalității, de laasocierea inevitabilă a unui tip de normativitate cu fenomenele de individualism și cu atitudinile utilitarist-pragmatice, la un tip de normativitate care se asociază cu dezvoltarea forțelor, aptitudinilor, capacităților individualității umane, și în același context, cu resemnificarea valorii de"util"; în sfîrșit, (seria acestor determinări tipologice poate fi lărgită dincolo de dualitățile enumerate pînă acum) primul model global de normativitate, se caracterizează, mai degrabă, printr-o respingere a tendințelor inovatoare, în timp ce, prin opoziție cel de al doilea tip (model) istoric de normativitate tinde să recunoască și să valorizeze lucid noile cîmpuri prenormative, sau în curs de normativizare, admițînd, totodată, creșterea orizonturilor de semnificare și influențare ale moralei, dincolo de limitele anterior statornicite.

O trăsătură specifică a normativității morale în socialism derivă din însăși caracterul necesar dinamic și prospectiv al

acestui tip istoric de morală, față de celălalt model preponderent inerțial și retroversiv. Dinamicitatea este, în acest caz, nu numai un atribut al existenței, al complexei legături care se constituie între cascada revoluțiilor în curs (socială, științifică-tehnică și cultural-informațională) ci, și a modului în care structurile normative se adaptează și răspund solicitărilor existenței. Aceste solicitări se traduc în instituirea unor cerințe de ordonare, de semnificare a diversificării și accelerării fără precedent a situațiilor de viață. Caracterul dinamic al normativității în noile condiții va fi chemat totodată să activeze și să potențeze, integrarea socială și morală a indivizilor. In acest context, problema morală care se pune este aceea a stăpînirii și a inoculării cu sens a dinamicității, altfel spus, problema impusă este aceea de a crea acele modele optime, acele sinteze de experiență umană practică care să funcționeze ca modalități,intime, discrete sau evidente, de adaptare a omului la condițiile vieții și existenței sale. Adaptarea însă, înseamnă, în acest caz, socializare normativă, care tinde în mod necesar să nu fie doar reproducere a trecutului, înscriere inerțială și relativ pasivă în cadrele existenței, ci, o socializare prospectivă. Caracterul dinamic și prospectiv al normativității este vizibil astfel în chiar cîmpul vieții sociale și culturale, care devine, în ansamblu, un teren al creației colective, al unei creații orientată[1/] spre cîmpul cuceririi posibilului uman, plin de sens ascendent, emancipator.

Sensul intern dinamic și prospectiv al normativității socialiste se evidențiază și prin faptul că, principiile și normele morale, încep treptat să se transforme în mijloace prioritare și dominante de reglementare a întregii vieți și activități sociale. Morala și funcția ei normativă se întrețes astfel - în dinamica situațiilor de viață - cu întregul proces de evaluare a existenței de către om, și exprimă totodată, sensul creator al acestui proces, de "forță pozitivă", stocată la nivelul convingerilor, atitudinilor, regulilor, preceptelor, valorilor și principiilor. In același timp, această situație istorică, în care principiile și normele morale sînt introduse în cîmpul noii raționalități sociale și participă la consolidarea ei alături de valori fundamentat umaniste, se conjugă cu un caracter unitar al conținutului, al valabilității

---

1/ Vezi în acest sens Stoica Stelian, Normă și valoare morală. In: Revista de filozofie, nr.1/1981, p. 47-50.

şi obligativităţii lor pentru toate sectoarele vieţii şi activităţii sociale. In acest fel, ele intervin ca un factor coagulant, încărcat de semnificaţii convergente în procesul de omogenizare morală şi culturală din societate. Iar, omogenizarea morală şi cea culturală, la rîndul lor, ca realităţi fluide şi ascendente vor determina prin propriile mecanisme de funcţionare, noi valabilităţi şi noi cerinţe normative.

O esenţială mutaţie care intervine în natura normativităţii socialiste a moralei se constituie prin conjuncţia inedită, în proporţie de masă, a moralei cu emanciparea, a normativităţii cu libertatea şi cu procesele de eliberare. In acest mod, normativitatea amplifică organizarea activităţilor în interes uman general, iar axul dinamizator al acestui proces este deţinut de spiritul revoluţionar, temei şi criteriu în stabilirea graniţelor de separaţie dintre limitativitate - restrictivitate şi libertate. In aceeaşi ordine de idei, tendenţial, accentul în noua societate nu se mai pune prioritar, sau exclusiv, pe procesul de acceptare şi asimilare a principiilor şi normelor ci, mai ales pe calitatea activităţii de normare. Intîiul sens se asociază preponderent cu o libertate doar recunoscută pasiv, în timp ce, cel de-al doilea se asociază cu o libertate asumată responsabil, critic şi autocritic.

In lucrare se argumentează ideea conform căreia analiza mutaţiilor şi a tendinţelor noi care apar în caracterul normativităţii morale în socialism se corelează inerent cu analiza deplasărilor produse în sfera valorilor. Din punctul acesta de vedere, interesează, prin urmare, nu numai cum s-a realizat ca tendinţă trecerea de la un tip istoric de normativitate de altul superior, ci, şi modul în care cîmpul axiologic s-a primenit în sfera valorilor vitale şi a tuturor valorilor al căror loc de geneză şi manifestare îl constituie relaţiile interumane. Tocmai de aceea, avînd ca bază de plecare realitatea dinamică şi prospectivă a noii orînduirii, "în care omul reprezintă figura centrală, preocuparea primordială"1/, am întreprins, în limitele unui demers ontologic, o operaţie de evidenţiere la nivelul situaţiei morale elementare a socialismului, a mutaţiilor survenite în : a) cîmpurile de valorizare a componentelor vitale şi în conexiunea necesară a acestora cu un nou şi inerent sens moral ; b) în interiorul dimensiunii etice a relaţiilor interumane directe şi a celor intergeneraţionale (v. III Reevaluări semnificative).

1/ Nicolae Ceauşescu, Cuvîntare la încheierea lucrărilor Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român - 23 noiembrie 1979. In: România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate, vol.19, Editura Politică, Bucureşti, 1980, p.297.

a) Considerîndu-se că funcția ontologic primară fondatoare a valorii economice - ea însăși restructurată radical în societatea socialistă - nu implică o ierarhie valorică de natură să deprecieze unele clase de valori, în speță cele vitale, se analizează în același context,modul în care vitalul nu este neutru din punct de vedere moral în noua societate. Totodată, operînd o incursiune în perioadele precedente și în realitatea capitalismului tardiv se aduce în prim plan ideea contradicției ireconciliabile dintre vital și moral în condițiile în care suporturi obiective augmentează - și prin intermediul unei normativități specifice - tensiunile dintre aceste planuri. Socialismul întărește și prelungește viziunea integralității ființării umane, în cadrul căreia valorile vitale se află în raport de conexiune necesară cu valorile morale și cu valorile estetice. Astfel, se arată în lucrare, rolul tuturor formelor de obiectivare ale omului de-a deveni adevărate pîrghii ale vieții, se traduce în noua societate, printr-o satisfacere permanent îmbogățită a sarcinii de-a augmenta starea fizică și psihică, sănătatea, tonusul indivizilor, ca o problemă, simultan socială și morală. Intr-un asemenea demers practic - real al societății, valorile vitale țind să aibă atît un rol perseverativ cît și unul amplificativ pentru subiectul valorizator. Primul rol se topește în și contopește cu cel de-al doilea, sporind astfel solidaritatea, coeziunea necesară dintre nivelele ființării umane înspre integralitate și completitudine. Astfel, la nivelul valorii morale, valoarea vitală se condensează, se cristalizează într-un concentrat de experiență umană care înalță, îmbogățește și intensifică subiectivitatea, îi asigură echilibrul. De fapt, glisarea liberă între vital și moral tinde să se producă permanent, relația fiind continuu biunivocă: accentuarea laturii morale în subiect are drept consecință creșterea sentimentului forței, a tonusului vital, prin trăirea activă a stării de încredere pe care o dă realizarea valorii, după cum, accentuarea practică a vitalității se răsfrînge pozitiv, amplificativ și perseverativ asupra subiectului. Rezultă - se insistă în lucrare - că în noul spațiu valoric - normativ și în practica însăși a ființării umane, componentele vitalității nu sînt date prime care abia urmează a fi valorizate, ci sînt valorizate tot mai mult și în virtutea faptului că sînt integrări necesare ale momentelor de evaluare morală.

Concluziv, la acest capitol, se arată că, realizarea valorilor vitale, a sănătății, a tonusului vital, a frumuseții fizice a oamenilor, a prospețimii fizice și spirituale, se produce în funcție de capacitatea reală a societății de-a satisface rațional și prospectiv nevoile și trebuințele fundamentale. Or, însăși deplasările de

semnificaţii de la acest nivel se întind pe o paletă foarte largă, de la nevoile "primare" la cele de visare şi contemplaţie estetică a lumii. Acestea din urmă se testează ca veritabile cuante ale valorilor vitale, prin faptul că absenţa lor este resimţită în plan individual printr-o stare de aşteptare, ceea ce denotă că ele s-au instituit deja în sistemul expectaţiilor cotidiene ale omului în faţa vieţii, şi sînt pentru om expectaţii vitale, impregnate, infuzate moral în chiar substanţa lor.

Restructurarea atitudinii omului faţă de viaţa sa este analizată din perspectiva conceptului de calitate morală a vieţii la nivelul situaţiei morale elementare a socialismului. Fără să se eludeze importanţa indicatorilor nivelului de trai, ecologic ş.a. s-a insistat - din perspectiva evidenţierii elementelor de evaluare non-tradiţională - asupra unui indicator de mare relevanţă pentru calitatea morală a vieţii de adîncă şi contemporană complexitate: diversitatea şi diversificarea spaţiilor de viaţă. Diversitatea şi varietatea vieţii este considerat un esenţial indicator pentru surprinderea în profunzime a nivelului atins în emanciparea umană. Considerîndu-se că varietatea vieţii are o capacitate ambivalentă (poate constitui un temei, o condiţie pentru trăirea cu conţinut bogat a vieţii, oferind baza pentru multilateralitate şi completitudine, sau, din contră, în anumite condiţii, putînd fi bază pentru fragmentaritate şi incompletitudine) s-a arătat că, inocularea cu sens emancipator, care conferă autenticitate trăirii, trebuie să se realizeze în toate zonele existenţiale ale omului, atît la nivelul activităţilor organizate, raţionalizate, formal-instituţionalizate, cît şi în activităţile informale. Societatea socialistă, spre deosebire de cea capitalistă, canalizează constructiv diversitatea, prin prezenţa în adîncimea curentului vieţii sociale a interesului comun, neantagonic, a compatibilizării substanţiale în timp, a ansamblului de variabile obiective şi subiective, care dau finalmente configuraţie omului nou.

b) Intr-un paragraf aparte, intitulat "Noi dimensiuni etice în sfera relaţiilor interindividuale directe. Transparenţa", sînt aduse în prim planul argumentării noi date despre mutaţiile semnificative produse în instanţa relaţiilor interumane din perspectiva instituirii unui inedit sens în dezvoltarea şi afirmarea sistemului valoric-normativ. Este analizată pe larg ideea, conform căreia, putinţa obiectivă a înrădăcinării noii morale, prin propriile-i instituiri teleologice care o susţin, este dependentă cauzal de modul în care funcţionează progresiv toate relaţiile sociale şi de producţie, dependentă, în ultimă instanţă de efectele mediate ale organizării ştiinţifice a societăţii, de ascendenţa noii raţionali-

tăţi, care-şi impune treptat criteriul său universal - satisfacerea trebuinţelor esenţiale ale omului ca scop în sine. Astfel, se arată că, sesizarea raportului de dependenţă dintre dimensiunea etică a relaţiilor sociale şi semnificaţia etică a relaţiilor interindividuale directe, va fi în funcţie nu numai de sensul uman inextricabil al noului tip istoric de raţionalitate, ci, şi de raportul acestuia cu noua raţionalitate morală pe care o conţine şi o produce în mod necesar societatea socialistă. Există în acest fel un temei obiectiv pentru corespondenţa şi întrepătrunderea celor două planuri, cu corolarul firesc : a) coeficientul moral inerent unei organizări şi conduceri ştiinţifice centrate pe omul cu "trebuinţe bogate" nu va intra în coliziune antagonică cu socializarea fără precedent a raporturilor umane, şi b) raţionalizarea morală - ca raţionalizare a intereselor personale puse în acord dinamic cu necesităţile generale - va putea să suprime eficient şi ireversibil dihotomizarea, sciziunea omului în fiinţă "abstractă" şi personalitate "concretă", va putea armoniza, în densitatea vieţii sociale, şi pe temeiul acesteia - legile dezvoltării sociale cu pîrghiile intime ale însăşi vieţii particulare.

In continuare, printr-un demers adîncit în interiorul stadiului burghez al socializării relaţiilor umane s-a evedenţiat faptul că, netransparenţa bazelor vieţii în această societate produce o contradicţie fundamentală în însăşi structura personalităţii, contradicţie care transpare şi în tipologia relaţiilor interindividuale directe. Socialismul restructurează şi schimbă tendenţial din temelii şi această realitate, promovînd pentru om transparenţă bazelor vieţii şi tipologii umane corespunzătoare : a) prin propulsarea comunicării sociale, atît în planurile sale transversale, cît şi în cele longitudinale, cu posibilitatea, devenită sarcină tendenţială, de-a încuraja un climat social şi de viaţă interindividuală directă, nedominat de forţe abstracte ; b) prin crearea şi solidificarea bazei psihosociale (şi de psihologie diferenţială) de percepere, sesizare şi trăire nemijlocită a situaţiilor de viaţă sub marca transparenţei noilor semnificaţii valorice ; c) prin multiplicarea premiselor practice pentru o învăţare socială şi morală nedihotomizată, în cadrul căreia "cultura morală" (subiectivitatea morală în acţiune) şi "cultura intelectuală" (conştientizarea, raţionalizarea propriului statut moral, raportat la contextul uman general), aflate în relaţie nemijlocită şi opoziţie relativă, pot să se constituie în autentice resorturi de susţinere a personalităţii morale în formare.

Intr-un fel, în realizarea acestei strategii globale a dezvoltării pe baze socialiste a vieţii - se configurează punctul mobil de convergenţă dintre etic şi estetic, dintre totalitatea plină de conţinut a unui univers uman format din indivizi emancipaţi,şi, modul de apariţie a acestei totalităţi a vieţii pentru ansamblul sensibilităţii umane. Astfel, lumea ca atare (situaţiile vieţii reale) este şi apare ca un proces deschis, armonios, iar imaginea însăşi a acestei lumi congruente se articulează cu şi pe relaţii umane mijlocite şi nemijlocite, îmbibate cu sens emancipator. Noua societate instituie în înaintarea sa progresită această nouă dimensiune a vieţii de relaţie, noi stiluri de viaţă, stiluri în cadrul cărora se înfrăţesc organic corespondînd, elemente ale noii moralităţi., cu reprezentarea, apariţia, înfăţişarea acestei realităţi substanţiale şi într-un orizont estetic.

Pe linia aceloraşi identificări de puncte nodale pentru geneza noilor orizonturi valorice şi normative, se analizează în lucrare tipurile de valorizări prospective ce se ivesc în cadrul raporturilor intergeneraţionale,întrebările şi răspunsurile vizînd cu preponderenţă să releve : a) cum anume devin sau sînt deja sub specia moralităţii noi raporturile intergeneraţionale actuale ; b) cum anume sînt valorizate concret aceste raporturi (ce tipuri, clase şi forme valorice sînt promovate, afirmate) şi c) care elemente valorice sînt de natură să surprindă şi să configureze trăsături pentru o morală prospectivă. Utilizînd date ale unor cercetări actuale de sociologie şi pedagogie morală s-a formulat ipoteza existenţei a trei tipuri de valorizări în cadrul acestui raport : a) substitutive; b) adiţionale; c) originative. Relevînd ponderea şi implicaţiile fiecărui tip de valorizare pentru calitatea etosului s-a urmărit, în acelaşi timp, să se evidenţieze importanţa accentuării şi promovării în practica educaţională a valorizărilor originative.

In cap. "Valoarea morală a omului nou" se dezvoltă şi întăresc prin concretizare o parte din ideile formulate şi avansate în precedentele demonstraţii. Astfel, din perspectiva analizei noului sens pe care-l conţine sistemul valoric-normativ a fost adusă în obiectivul cercetării atît "reconstrucţia ideii de om" cît şi noua dinamică a subiectivităţii individuale în condiţiile societăţii socialiste şi comuniste. Relevînd parţialitatea unor tipuri de definire din literatura etică şi filosofică, a profilului şi a configuraţiei morale a omului nou, s-a optat pentru evidenţierea a două elemente operaţionale în completarea tabelului definitoriu : 1) aducerea în prim plan, într-o modalitate analitică a structurii interne a ideii de om nou, aşa cum a fost ea formulată în literatura

etică marxistă ; 2) detalierea raportului scop-mijloc la scara întregului demers practic al noii societăţi.

Indicînd importanţa relativă a definiţiilor prin opoziţie şi absenţă faţă de modelele umane şi morale anterioare, s-a arătat că acestea sînt absolut necesare, nu însă şi suficiente pentru a evidenţia novum-ul acestui model uman. In acest context, s-a analizat corespunzător omul ca valoare primară în conexiune directă cu noua realitate socială, cu maturizarea proceselor democraţiei directe, ale autoconducerii socialiste. Criticînd totodată unele teorii burgheze moderne şi contemporane, care se asociază inevitabil cu un sens normativ represiv (omul neputînd fi de fapt în mod real într-un asemenea cadru valoare primară) se arată că, umanismul eticii socialiste înţelege prin centrarea exclusivă pe om, că, nici un mijloc avut în vedere nu poate să omită vreo consecinţă care ar prejudicia scopul, adică omul cu "trebuinţe bogate" în devenirea sa, în actualizarea perpetuă a esenţei sale.

Noul sens al normativităţii, ca şi schimbările survenite în sfera valorilor şi a proceselor de evaluare normativă, nu se produc independent de modul în care s-a realizat , se realizează efectiv şi se concepe educaţia morală. In ultimă instanţă, educaţia intervine hotărîtor în structura ideii de sens şi valoare a vieţii individuale, precum şi în felul omului de-a se raporta la prescripţiile normative, de-a le înţelege semnificaţia, implicaţiile imediate sau de perspectivă. Analizînd mutaţiile valorice survenite şi specificînd că, ele au o întemeiere în structurile bazale ale societăţii, şi ţinînd cont, totodată, de faptul că, sistemele educaţionale tind să reproducă aceste structuri, am ţinut să arătăm că, sensul deschis, prospectiv şi creator al acestora se va regăsi tendenţial şi în interiorul practicilor educaţionale propriu-zise, în idealul normativ conţinut în acestea. Astfel, educaţia morală trebuie tot mai mult să conţină o componentă anticipativă. In acest fel, socializarea prospectivă se va afla în directă legătură cu tehnicile pedagogice de influenţare prospectivă. Societatea prin mecanismele ei de maturizare şi autoreglare, creează, totodată, condiţiile pentru depăşirea învăţării sociale şi morale tradiţionale, în principal prin : a) activarea atitudinii de anticipare a evenimentelor, a celor economico-sociale, umane şi morale, plecînd de la premisa că anticiparea include nu doar simpla previziune a stărilor exterioare, ci şi responsabilitatea inerentă în influenţarea şi controlul posibil al acestor evenimente ; b) stimularea atitudinii de sensibilizare la nevoile, trebuinţele şi aspiraţiile originale şi legitime ale celorlalte individualităţi, din contactul direct sau

./.

cel indirect; c) potențarea prin intermediul unui limbaj persuasiv adecvat sentimentelor de grijă față de oameni, toleranță, omenie; d) conștientizarea, încă din fazele timpurii ale educației preșcolare și apoi în funcție de particularitățile de vîrstă, de sex, caracteristici psiho-individuale, asupra legăturii indisolubile existente între scopurile, aspirațiile, interesele personale și cele de ordin general; e) crearea de strategii pedagogice de preîntîmpinare în procesul de sedimentare și clarificare a opțiunilor prospective ale tinerilor, dar și în educația adulților; f) modelarea unor strategii de resocializare morală a persoanelor cu abateri de la normele sociale; g) deplasarea centrului de greutate, în cadrul învățării morale, de la atitudinea "teoretică" față de norme, de la accentuarea normei ca atare, la comportamentul în <u>acord efectiv</u> cu normele, pentru a preîntîmpina starea de duplicitate, cînd, nu comportamentul, ci opinia este normată și sancționată.

In lucrare se demonstrează cum, trecerea de la moralizare la explicație, de la discurs normativist la înțelegerea bazelor social-raționale ale activității de normare se realizează prin aportul conjugat al multor factori, și cum, pe parcurs, cei educaționali prospectivi, ai unei pedagogii de preîntîmpinare tind să primească un rol preponderent. Soluția reală și durabilă - după cum s-a sugerat mereu în cuprinsul tezei - pentru a crea o solidaritate între valorile afirmate și cele realizate, între conținutul real al normelor și trecerea acestora în comportament manifest, între judecată (vorbă) și faptă, între intenție și realizare, între transparență a bazelor vieții de relație și modul de raportare deschis, emancipat la aceasta, constă, în întărirea, încurajarea la nivel paranormativ și nenormativ a omului ca valoare primară, în condițiile în care oamenii "trebuie să învețe să devină revoluționari".[1/] Importanți sînt deci stimulii practic-educaționali, încărcați cu elemente congruente de ordin cognitiv, afectiv și volițional, precum : a) înțelegere cuprinzătoare, dezmărginită a situațiilor existențiale în conexiune directă, necesară, cu relevarea rolului jucat de om în cadrul acestora; b) crearea capacității de-a gîndi variabilele posibile în contextul neeludării efectelor acestora asupra semenilor; c) decelarea corectă a propriului interes, conjuncția lui cu cel presupus de situația morală elementară a socialismului ș.a.

O asemenea situație cadru se corelează cu tendința transformării societății socialiste într-o veritabilă societate educațională, axul acesteia constituindu-l <u>autoeducația colectivă</u>.

1/ Nicolae Ceaușescu, <u>Cuvîntare la Consfătuirea de lucru pe problemele muncii organizatorice și politico-educative</u>, Mangalia, 4 august, Scînteia, 5 august, 1983.

In acest fel triplul statul educaţional al omului de educator, educat şi autoeducator va influenţa tendenţial puternic gradul de integrare în procesul muncii şi structura relaţiilor interumane, augmentînd comunicarea transparentă şi comportamentul exemplar, asigurînd, totodată pe această bază dezvoltarea optimă a conştiinţei permanentei autodeveniri, a propriei autodezvoltări. Formele democraţiei directe şi participative, impun, în acest context, creşterea responsabilităţii educaţionale a colectivităţii, a opiniei publice, a grupurilor de muncă, a organizaţiilor politice şi obşteşti.

x

x x

Conluziv, ţinem să precizăm că, schemele tipologice propuse - care reduc inevitabil diversitatea vie a formelor de manifestare ale etosului la cîteva constante - au năzuit să evidenţieze accentele principale pe care s-a clădit funcţia normativă a moralei. S-a întărit în acest mod ideea că, există, atît o normativitate constituită, cît şi o normativitate constituantă, atît o funcţie reală a acestora, cît şi una aparentă, atît continuităţi cît şi discontinuităţi, între ceea ce exprimă ca ideal sistemele normative şi ceea ce ele imprimă real - efectiv conştiinţei şi comportamentului uman. Normativitatea nefiind neutră din punct de vedere axiologic, în mod firesc, am dat răspuns în teză ideii după care aceasta exprimă şi redă, prin însăşi substanţa ei măsura în care organizarea raţională a activităţilor umane se face prin intermediul normelor, regulilor şi preceptelor, pe coordonate afirmative, eliberatoare, în noua societate.

Bibliografie selectivă

1/ Marx, K., Engels, F. - Opere, vol.7, Editura Politică, București, 1960.

2/ Marx, K., Engels, F. - Opere, vol.16, Editura Politică, București, 1963.

3/ Marx, K., Engels, F. - Scrieri din tinerețe, Editura Politică, București, 1968.

4/ Lenin, V.I. - Opere complete, vol.41, Editura Politică, București, 1966.

x

x x

5/ x x x - Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste, Editura Politică, București, 1974.

6/ x x x - Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura Politică, București, 1975.

7/ Ceaușescu, Nicolae - România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste, vol.3, Editura Politică, București, 1969.

8/ Ceaușescu, Nicolae - România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol.14, Editura Politică, București, 1977.

9/ Ceauşescu, Nicolae - Raport la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român, Editura Politică, Bucureşti, 1979.

1o/ Ceauşescu, Nicolae - Expunere cu privire la stadiul actual al edificării socialismului în ţara noastră, la problemele teoretice, ideologice şi activitatea politică, educativă a partidului. 1 iunie 1982, Editura Politică, Bucureşti, 1982.

11/ Ceauşescu, Nicolae - Cuvîntare la Consfătuirea de lucru pe problemele muncii organizatorice şi politico-educative, Mangalia, 4 august, 1983, Scînteia, 5 august 1983.

x

x x

12/ Andrei, Petre - Filosofia valorii, în Opere sociologice, vol.I, Editura Academiei, Bucureşti, 1973.

13/ Aristotel - Etica nicomahică, Casa Scoalelor, Bucureşti, 1944.

14/ Ayer, A.I. - Language, truth and logic, Penguin books, 1971.

15/ Bellu, Niculae - Situaţia morală elementară în etosul socialist, în Revista de filozofie nr.9/1974.

16/ Bellu, Niculae - Ipoteze pentru o tipologie a normativităţii în etosul socialist, în Revista de filozofie nr.3/1977.

17/ Bellu, Niculae - Norme şi valori în etosul socialist, în Revista de filozofie nr.1/1981.

18/ Cătineanu, Tudor - Elemente de etică, vol.1, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.

19/ Constantin, Vasile - Etica, Academia "Stefan Gheorghiu", 1974.

20/ Emptain, Louis - Vers une nouvelle éthique, Editions du Jour, colection "An 2000", Paris, 1973.

21/ Fourastiér, J. - Essais de morale prospective, Editions Gouthier, 1966.

22/ Gherea, C. Dobrogeanu - Opere complete, vol.4, Editura Politică, Bucureşti, 1977.

23/ Gusti, Dimitrie - Opere, vol.II, Editura Academiei, Bucureşti, 1969.

24/ Grigoraş, Ioan - Principii de etică socialistă, Editura Stiinţifică, Bucureşti, 1974.

25/ Horkheimer, Max - Eclipse de la Raison, Payot, Paris, 1974.

26/ Ianoşi, Ion - Estetica, Editura Didactică şi Padagogică, Bucureşti, 1978.

27/ Kant, Immanuel - Critica raţiunii practice, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1972.

28/ Mahler, Fred - Aspecte ale relaţiei diferenţiale a generaţiilor cu valorile în procesul dezvoltării constiinţei socialiste, în vol. Coordonate valorice ale civilizaţiei socialiste, Editura Academiei, Bucureşti, 1976.

29/ Makai, Maria - The dialectics of moral consciousness ..., Akadémiai Kiado, Budapest, 1972.

30/ Marcuse, Herbert - Contre-revolutions et revolte, Edition du Seuil, Paris, 1973.

31/ Miroş, Liubomira - Baza ontică a sistemului valorilor morale în socialism, în vol. Civilizaţia socialistă..., Editura Academiei, Bucureşti, 1979.

32/ Morar, Vasile - Dialectica contradictorie normă-valoare, în: Revista de filozofie nr. 1/1981.

33/ Morar, Vasile - Socialismul şi dimensiunea etico-estetică a relaţiilor interumane, în: Revista de filozofie nr.6/1981.

34/ Moraru, Ion - Normă morală şi comportament moral, în: Revista de filozofie, nr.6/1979.

35/ Pătrăşcanu, Lucreţiu - Un veac de frământări sociale 1821-1907, Editura Cartea Rusă, Bucureşti, 1945.

36/ Platon - Republica, Editura Casa Scoalelor, Bucureşti, 1941.

37/ Popa, Cornel - Normele, valorile şi activităţile normate, în: Revista de filozofie, nr. 1/1981.

38/ Popescu, Vasile - Valoare, normă morală şi practică socială, în: Revista de filozofie, nr. 1/1981.

39/ Seve Luciene - Marxismul şi teoria personalităţii, Editura Politică, Bucureşti, 1974.

40/ Stoica, Stelian - Prelegeri de etică, Tipografia Universităţii Bucureşti, 1975.

41/ Stoica,Stelian - Emanciparea trebuințelor - condiție a emergenței sentimentelor proprii moralei socialiste, în: Revista de filozofie, nr.5/1980.

42/ Stoica, Stelian - Normă și valoare morală, în: Revista de filozofie, nr.1/1981.

43/ Tudosescu, Ion - Acțiunea umană și dialectica vieții sociale, Editura Politică, București, 1980.

44/ Weber, Max - L'éthique protestante et l'esprit du capitalisme, Librairie Plon, Paris, deuxiéme édition, 1967.

45/ Zamfir, Cătălin - Discursul normativ și discursul explicativ, în: Revista de filozofie nr. 6/1971.

46/ Zamfir, Cătălin - Metoda normativă în psihosociologia organizării, Editura Stiințifică, București, 1972.

47/ Zamfirescu, Vasile - Normativ, descriptiv și explicativ în etică, în: Etos și contemporaneitate, Editura Stinnțifică, București, 1971.